

מזמור יז

(ב) תפלה לרוח. נראה שהכר המזמור הזה דרך תפלה לעזרו ולהצילו מאויביו וצרו הקטים עליו. ולהיותו סתירא להענש על עונותיו התחיל תחלתו בספור תשובתו ושהפליג בה כלום' שאחר שכן שיהיה רצון האל שלא יזיקהו מצד הטאיו ואולי רמז בו כפרט לעון בת שכע ואמ' על זה שמע ה' צדק כלום' תפלתי שהיא בצדק וכן שהיא בלא שפתי סרמה אלא שלכו ופיו שוים בה ורנתי כמו צעקתי. (ג) ומלפניך משפטי יצא יש לפרשו על עון בת שכע שהיה עון גדול מנשוא ואמ' דרך צחות שיצא מלפניו המשפט הראוי לו מצד העון ההוא שלא יוכרהו ר"ל שלא יענישהו בו ויהיה כאלו נשכח ונמחק. או איפשר שנאמ' כן על כלל עונותיו כלום' עבירות שבידי שאני ראוי להענש עליהם בקצף אף עם התשובה יהי רצון שיצא מלפניך משפטי וחסים שרים שבידי תחזינה עיניך וכל זה המשך מליצה להפליג בהפלתו. או נפרש מלפניך משפטי יצא שהוציא לאור. ואמרו (ג) בחנת לבי פקדת לילה אם נפרשהו על עון בת שכע יהיה פירושו על אותו הלילה בחנת לבי ולא מצאתני נקי והוא אמרו צרפתני בל תמצא. ואמ' זמותי בל יעבור פי כלום' ואף כשהרגשתי בחטאי התחרטתי על מה שחשכתי ואמרתני בחנני ה' ונמני צרפה כליותי ולבי (מומור כו ב) ומי יתן שלא אמרתי כן. ואם הוא על כלל העונות יראה לי שאמ' כן ע"צ הוראתו¹) עליו בתשובתו וחזכיר זמן לילה שהוא עת מחשבות והרחורים כלום' בחנת לבי ומצאתו שזה בתשובתי עם פי, [27a] צרפתני²) בל תמצא בתשובתי שום סיג וזמותי בל יעבור פי כלום' מה שהיה במחשכתי וכוונתי לא עבר על דברי פי אבל הפה והלב שוים בהמכמה אחת. ואמר (ד) לפעולות אדם בדבר שפתיך וגו' ופירושו בו וולתי³) שלא סוף דבר ששב הוא בכל לבו סכל הרעה אשר קשה אבל שתוכיח אף האחרים ופי' הדבר במה שהזהרת בתורתך והוא ענין דבר שפתיך אני התכוונתי בפעולות אדם ר"ל באנשים אחרים וולתי ושמרתים ומנעתים מארחות פריץ ורשע. ואצלי לפרש בו כלום' מרוב הפצי ותשוקתי בעויבת החטאים והתחרט לכבי במה שנכשלתי בהם הפלגתי בתשובתי עד שלא סוף דבר שנמנעתי מן החטאים אלא אף סכל המדות המביאות והממשיכות לחטאים כן וכיבוד הפסוק בדבר שפתיך ר"ל התשובה אשר הזהרת עליה חקרתני והתכוונתי בכל פעולות האדם ומדותיו איזה מהם תמשיך האדם לעשות רע ותביאנה אל קנין איזו מדה מגונה ודקרקתי בעצמי הפעולות שאין תליות עבירה בהם ואחותי בהפכה במדות המעולות הגודרות ושומרות האדם מחטוא ומזרזות אותו לעשות טוב. והוא ענין (ה) תסוך אשורי והוא מקור במקום עבר כלום'

(1) בכי הוראת. (2) גם עמוד זה מפורשש בכייר והושלם ע"י כ"א.

(3) וולתי=רד"ק.

תמכתי אשורי במענלותיך כל נמוטו פעמי כלומ' עד שלא נמוטו פעמי על ידי המרות. ואח"כ החל בתפלתו ואמ' (1) אני קראתיך כי תענני כלומ' כי בטחתי שהענני. הט אזנך וגו' כלומ' קבל תפלתי. (2) הפלה חסדיך עלי אתה המושיע החוסים כך לעורני כימינך מסתקוממים, והפלה הוראת פרסום גדול כענין פליאה דעת (מזמור קל"ט) וכימינך משל לכחו הגדול, כך נ"ל. וי"ם מסתקוממים כי מינך כי הקמים עלי הם כאלו קמים עליך ועל ימינך, והפלה כמו הפרש חסדיך והעבירים מהם. (3) שמרני כאישון וכי' השגחה דבקה כשמירת האדם אישון עינו והוא הענול והשחור ונקראת אישון על שם צורת איש הנראית בתוכו ונוסף בו וזו וזו'ן לקטנו כמו שבתון שהוא רמז לתוספת קדושה וכן האמינון (4) הוסיף דרך לענן להקמינו ולמקטנו וכן אצלי גדרות לצאנכם (כמדבר לב כד) הרחיב בתנועה דרך (5) מיאום על שחיו כל כך משתדלים על סקניהם. ובת עין היא גיב האישון כלומ' אישון שהוא בת עין והלועזים לועזים שניהם א"י (6) בצל כנפיך תסתירני [27b] שלא (7) יוכלו לחזיקני (8) מפני רשעים זו שדוני וזו כמו אלו וי"ם אותו כמו אשר ר"ל אשר שדוני והם אויבי בנפש יקיפו עלי נ"ל (9) כלומ' אשר ברצון ובתאוה גדולה באים להקיף עלי להסנירני בידי שונאי. וי"ם בנפש כלומ' בעבור נפשי ר"ל שכונתם להמיתני (10) ואצלם לפרש עוד (11) שיקיפו עלי להעביר דתך ותורתך לאבד נפשי. ואמ' (12) חלבמו סגרו פימו כלומ' לרוב חלבם ושמנם סגרו פיהם מרוב גאווה והוא ענין דברו בגאווה. ואמ' (13) אשורנו עתה סבכנו כלומ' חכף שאני ועוזרי מקימים לדרך פעמינו מיר סבכנו וירדפו אחרינו וישתו עיניהם הנה והנה לחפוש אחרינו וללכדנו, ואשורנו בדגש השי"ן וכמהוה אם תטה אשורי מני הדרך (אויב לא ז) ומכבנו כתוב בלשון רבים וקרי סכבוני לשון יחיד (14) רומז חכתי על כל סיעתו שעמו. ואמ' (15) דסיונו כאריה רמז על ראש אויביו ר"ל שאול כאמרו למעלה פן יטרוף כאריה נפשי (מזמור יג). (16) קומה ה' קדמה פניו כלומ' הקדם אתה לראות פניו קודם שיגיע אלי ותכריעהו על כרכיו (17) כלומ' שלא יהא לו כח לדרוף אחרי ופלט נפשי מרשע שהוא חרבך ר"ל שכחו ויכלתו מחרבך כדרך שקרא אשור שכט אפי (ישעי' י ה) או פירושו בחרבך. (18) מסתים ירך וגו' נ"ל בפירושו מאותם האנשים שחיתה ירך בהצלחתם ורמז על שכמו שהוא שכט יהודה ומה' היתחל להמליכו כדכתיב לא יסור שכט מיתורה. וכן מסתים סח"ל כלומ' שמאז ומעולם נתנה לו המלוכה מן הנביאים וחישירם ושמרם מהיות יד האויבים שולטת בהם להרנם

(1) עי' ש"ב י"ג כ. (2) בכ"א למיאום, בכ"ד לדרך מיאום. (3) בכ"א שביני? (4) גם עמור זה שמופשש קצת בכ"ר. (5) נ"ל חסר בכ"א. (6) וכן פי' רד"ק בנפש כלומ' לקחת נפשי. (7) בכ"י עד. (8) בפסוק לפנינו הוא לחפך. (9) בכ"א כרעיו.

ויהיה חלקם בחיים כענין חלקי בארץ החיים (מזמור קסב) וצפונך וטובך
 תמלא בטנם כמו לכם כי נעים כי תשמרם בכטנך (משלי כב"ה) עד
 שורעם יהיה נכון לפניך וישבעו בטובך וכבא עתם יניחו יתרום ר"ל שולטנותם
 לעול ליהם. ואני בכא עתי והניחי כתרי לכני אחרי שאמטר בשם טוב (טו) אחזה
 פניך בצדק משל על התאחדות שכלו ודבקתו והוא ענין אשבעה בהק"ץ
 תמונתך כלום' באין מסך ומחיצה, כך נ"ל וזלתי פירשוחו בדרך אחרת¹).

מזמור יח

(ה) למנצח לעבד ה' ר"ל שהשתדל בכל כחו לעובדו ועשה המזמור הזה
 שירה בספר שמואל מפני שהכרה בסוף ימיו כשהניח לו האל מכל צריו [282]
 וחודת² לאל ואם' שירה והזכיר בה שאול בפרט כי הוא היה שקול כנגד כלם ואם'
 (3) ארחם ה' חזקי ר"ל אתה חזקי ותקפי. וארחם כתבו המדקדקים בקריאתו
 בקסץ חמץ תחת החיית ויש קורין אותו בקסץ רחב וענין ארחם כתרגו' ואחבת
 ותרחים ואע"פ שלא מצאנוהו מן הקל. וי"ם אבקש רחמים ממך כמו אתרחם ממך
 והוא זר. וחזקי כחירק החיית ואם היה ראוי לחיות חזקי בקסץ חמץ. (ג) ה' סעי
 ומצודתי ר"ל מקום מבצרי שהסלע והמצודה הם מקומות שהאדם נשגב לשם
 מפני אויביו. ואם' ומפלטי כלום' שהסלע והמצודה פעמים ינצל האדם בהם
 ופעמים לא ינצל אבל אני במחתי ונצלתי בכל שעה והוא ענין אלי צורי
 אחסה בו והוא מגיני. וקרן ישעי הוא לשון חוזק כמו וקרני ראם קרניו
 (דכר' לג' ז). ומשגבי כלום' מבצרי. וברדש³ אמרו לפי שנפלו לפני דוד
 עשרה שונאים גבורים הרבה קילוסו עשרה קילוסין. עשרה אויבים שאול רואג
 אחיתופל שבע בן בכרי שמעי בן גרא ושלשה אחי גלית וגלית וישבי חמשה
 מישר' וחמשה מאומות העולם ואלו הן עשרה קילוסין סלעי מצודתי מפלטי צורי
 אלי מחסי מגני וקרן ישעי משגבי. (ד) סתולר כמו שאום' לפניו בהלולים תמיד
 וכרוב הפלותי ענני ומן אויבי אושע. (ה) אפפוני חבלי מות וחבלי הוא
 בסגול החיית ופירושו הצרות הגדולות שחיה מצרם קרוב למות. ונחלי בליעל
 קרא תכיפת הצרות נחל שהם כנחל שומף וי"ם מכות בליעל כמו נחלה מכתך
 (ירמ' ל"ב) והוא בעצמו ענין (1) חבלי שאול סבבוני וכן קדמוני מוקשי
 מות כלום' יצאו לפני. ובסדרש⁴ רמו בו נבואת הגלות וד' מלכיות אמרו אפפוני
 חבלי מות בכבל, ונחלי בליעל יבעתוני במדי, חבלי שאול סבכוני ביון, קדמוני
 מוקשי מות בארם והזכיר (מוקשי) מות בראשונה ובאחרונה שזו התריכה בית

(1) כני"א נ"ב מלת מתיים מורה על הברואים והחוקים כמו אין מתום שהוא לשון
 בריאות וגבורה כמו מתוך כהרב יפולו (ישעי' ג' כה) עיר מתיים (דכר' ב' ד'). (2) גם
 עמוד זה מפורשש בכיר. (3) שירש מזמור זה. (4) שם.

ראשון וזו בית שני. ואם' (1) בצר לי אקרא ה' כלום' לא אכטח בזולתו. ומתיכלו ר"ל השמים. (ח) ותגעש ותרגעש הארץ ימים שמשקרא זה ער ישלח מטרם יקחני הם זכירת נסים קדמונים מענין פרעה ומתן תורה והכרד שבימי יחושע וקריעת ים סוף וירדן וכן בעת יונתן בם' שמואל ואינו נראה כן מן הפשט אלא הכל משל על מפלת אויביו. ואם' ותרגעש הארץ ומוסדי הרים ירגזו כלום' אעיפ שהם חזקים⁽¹⁾ [28b] ותקיפים⁽²⁾ האל הממם והרעישם והרגזים⁽³⁾ ר"ל הנידם. וכן ויתגעשו הוא ענין הנועה והנדה. כי חרה לו ר"ל לא. (ט) עלה עשן באפו ר"ל משל על חרונו עליהם כמו יעשן אף ה' וקנאתו (דברים כטי). (י) ויט שמים כלום' נטה כבודו דרך שמים וירד ר"ל לכלותם וערפל תחת רגליו ר"ל חשך והוא משל. (יא) וירא מענין כאשר יראה הנשר (דברים כח מט). (יב) ישת חשך מתרו כלום' שלא יראנו והוא משל שיסתלק עזרו מהם וכן ישית סביביו מים ר"ל החשך שבא מצד התקשרות העבים והוא ענין ישית [סביבותיו סכתו] חשכת מים והוא ענין עבי שחקים וכספר שמואל (שיב יה) חשרת ברייש והוא לשון קשור העבים. ואם' (יג) מנגח נגדו קרא זכות הצדיקים נוגה ונגדו ר"ל אוחו שחוא כנגד הרשע והוא הצדיק כלום' מצד זכות הצדיק עברו בעביו ברד וגחלי אש להמטיר עליו ר"ל על כל א' מהאויבים וכן הרעים משמים ה' להבהילם במקומות נראים ושלה (טו) חציו ויפיצם עליהם וברקים רב ר"ל ירה כאלו הם חצים מלשון וימרחוהו ורובו (ברא' מט) יסכו עלי רביו (איוב טו יג) והוא פועל עבר מפעלי הכפל. (טז) ויראו אפיקי מים פי העמקים המלאים מים יקראו אפיקים ומי שהצרות גוברות עליו יאמ' עליו⁽⁴⁾ דרך השאלה שטובע באפיקים וכשניצל מן הצרות ההם יאמ' עליו שחרבו המים ונראו האפיקים והוא ענין יגלו מוסדות תבל ר"ל אותם שהיו מכוסים במים, ואם' מגעתך ה' ר"ל שמצד השנחתו ניצל והוא ענין (יז) ישלח מטרום ונו' ים שני ונו'. (יח) סאיבי עז רמו אל שאול כי אמצו סמני כלום' אעיפ שאמצו ממני (יט) יקדמוני ביום אידו ר"ל ביום צרתי ושברי כלום' יצאו לפני לרדפני. (כ) ויוציאני מן המצר למרחב, יחלצני כמו יצילני. (כא) כבור ידי פי' כנקיון כפי. (כב) כישמרתו דרכי ה' ר"ל שקיימתי הכצוות והתאחותי במעלות⁽⁵⁾ הטובות ולא רשעתי סאלהי וניל שלא חטאתי מענין אלהי שאומר עליו דברים אשר לא כן במציאותו וכאחדותו ובהעדר כל נשמות ממנו אבל (כג) כל ששפטיו והם חפנות הטושכלות לנגדי⁽⁶⁾ וחוקותיו והם חפנות התוריות [29a] בחדוש העולם⁽⁷⁾ והסופתים ונכול ועונש והאמנת הדברים

(1) בכ"י שיהיו. (2) גם בעמוד זה משמש הרבה וקראתי בעור כ"א.
 (3) "והרגום" חסר בכ"א. (4) וכן חסר יאמר עליו. (5) בכ"א במדות.
 (6) פי' בגליון: שחושב בהם תמיד וזוכרם כאמרו זכרתי משפטך ה' (מוסור קיפ). (7) גם בעמוד זה נמשמשו הרבה מלין ושורות והנחתים בעור כ"א.

העמידים לא אמר ממני. (כד) ואהי חטים עמו שלא חרחרתי בכל צרותי אחר
 מדותיו ואחר הבטחותיו. ואשתמר מעוני ר"ל מכל עון ואמ' מעוני על שם
 שהיה רגיל בעון. (כה) וישב ה' לי וגו' כי אתה ה' (כו) עם חסיד תתהם כלום'
 תראה חסידותך בחזק כי ההתפעל יורה לפעמים חזק הפעולה כמו מתרפקים על
 הדלת (שופטי' יט כב) וכן עם גבר חטים תתסם כלום' תראה חסימותך
 בחזק (לז) ועם נכר תתברר⁽¹⁾ ועם עקש תתפתל כלום' חביא עליו דרכו הנפתלת
 או פירושו תעמידהו בחזקת נפתל ועקש. ובספר שמואל נאמ' במקום התברר התבר
 וחכל א' ובמקום התפתל התפתל והוא הפוך. (כח) כי אתה וכו' ועינים רמות
 ר"ל שמכימות כנאות. ואמרו (כט) כי אתה תאיר גרי ר"ל בעת צרתי שהיא כחשך
 וכן (ל) ארוץ גדוד יים מלשון רצון כמו ארוץ בחולם ר"ל אשכר וכו' בשוריק
 כמו ישוד צהרים. וי"ם ארוץ לקראת גדוד כלום' ארדפם ואשיגם וארלג שוד
 דרך הפלגה שאקפץ על חומותיהם. (לא) האל חטים דרכו ר"ל שליטה במשפט
 וכיושר ודרך בא לפעמים לשון זכר. אמרת ה' צרופה ר"ל בלא שום סיג
 ועול והוא מנן מכל צרה לחוסים בו. (לב) כי מי אלוה וכו' כמו מי כסוכה באלים
 ח'. (לג) הם אזרני חיל לעמוד כנגד אויבי ויתן חטים דרכי ר"ל שלם בלא
 חסרון. (לד) משוח רגלי כאילות לנום מפניהם בעת הצורך. ועל במותי
 יעמידני לעמוד כנגד אויבי באותם המקומות החזקים שהייתי נמלט שם. (לה) מלמד
 ידי למלחמה כלום' שהיה נותן לי בה הצלחה ונחתה שרשו נחת והוא לשון
 הורדה כמו ותנחת עלי ירך (סומור לח) שפ"י ותורד כלום' מאתו ירדה קשת
 נחושח כלום' מכוסה בכרזל החזק הנקרא אציריו⁽²⁾ בלעז על זרועותי והוא
 משל על רוב חזקו ותקפו והוא ענין (לו) ותתן לי מגן ישעך וגו'. וענותך
 תרביני כלום' חסידותך ויחס ענוה לאל בדרך חסידות ר"ל עשיית מה שאין חזק
 עליו לעשותו שנעשה מדרך חסדיו ואמ' שאותה מדת חסידות להכריע כלפי חסד
 להטיב ביתר מן הראוי תרבתהו וגדלתהו. (לז) תרחיב צעדי חתתי ר"ל לרדוף
 אחריהם או לברוח מהם במחירות. [29b] ולא⁽³⁾ מערדו קרסולי ר"ל לא נשמטו
 במרוצתי וקרסולים הם הכרכים. (מ) תכריע כלום' השימם כורעים כמו שאין יכול
 לייך. (מא) ואויבי נתת לי עורף ר"ל שננסו מפני והפנו ערפם לפני (מב) ועל ה'
 כמו אל ה' וכמותו רבים ואחד מהם ותתפלל על ה' (שיא א' י) ולא ענם רומז
 אל שאול דכתי' ולא ענהו גם בחלומות גם באורים וגו' (שם כח ו). (מג) ואשחקם
 מלשון ושחקת ממנו הרק (שמות ל' לו) ועל פני רוח פירושו אשחקם כעפר
 ואתנם על פני רוח שיפורם. כמיט חוצות אריקם ר"ל ארמסם כלום' אעשה אותם
 רקק והוא מפעלי חכמל כמו אתמם וחידוד הוא נח שבא במקום הדגש. (מד) זסריכי

(1) בכ"י תחבר כמו בסי' שמואל. (2) בל"ם accirin, ואולי צריך לקרוא אציריו
 ובל"צ (Stahl) acier. (3) אף עמוד זה משובש קצת בכ"ר.

עם כלום' ממלחמות הרבה עמים. עם לא ידעתי יעבדוני רומז לאדם ואדם שהיו עובדים לדוד. (מה) לשמע און כלום' לפרסום שמו כאמרו ועש דוד שם בשוכו מהכות את אדם (ש"כ ח יג). ישמעו לי כלום' היו נשמעים לי לכל אשר אצום. וי"ם יתקצו לי מלשון וישמע שאול (שי"א טו ד). בני נכר יכחשו לי נ"ל יכחשו באמתם בעכורי ולכבודי ובספר שמואל יתכחשו לי כלום' שבני אמתם יכפרו בהם ויאמרו שהם מכחישים וכופרים בתם. (מ) בני נכר יבולו יתבלבלו מרוב בהלה ויחרגו ¹ לשון יפחדו מלשון ומחדרים אימה שתרגומו ומתוונאי חרגת ² מותא (דברים לב כה). וממסגרותיהם ר"ל אפי' בעוד שהיו נסגרים בחדריהם היו יראים ממני. (מ) חי ה' וגו' כלום' אינו כשאר האלהות שנאמ' עליהם פה להם ולא ידברו. וירום אלהי ישעי כלום' רם ומתנשא בפי הכל. (מה) וידבר עמים תחתי לשון הנחנה. וינתג (שמות ג) תרגום ודבר ר"ל נחנם ונחנם מסקום להביאם אלי וליתנם תחתי וי"ם וידבר מלשון דבר. ואמ' (מע) אף מן קמי תרום בני כלום' לא סוף דבר שתצילני מידם אלא שתרוםני עליהם. סאיש חסם רומז אל שאול שהיה שונאו בחנם. (ג) על כן אודך בגוים ה' ר"ל בפרסום ובהודעה לכל כי אתה האל (ג) המגדיל ישועות מלכו ר"ל דוד שהוא סלך שלו ועושה חסד למשיחו וגו'. עד עולם כי המלוכה תהיה סמנה לעולם. ובספר שמואל מגדל כלום' שהוא מגדל עוז ומגדל ישועות של מלכו ועושה חסד וגו' ונראה שסוף השירה החיא [30a] נבואה לימות המשיח ותשוב מלת למשיחו למלך המשיח והוא אמרו עד עולם.

מזמור יט

זה המזמור נכבר מאד ואמרו דוד על כל המאיו שגיונות וזדונות ובפרט על חטאו הגדול חירוע בכת שבע וקודם בקשת המחילה ספר בשבח [חאל יח'] ⁵ ובתורתו כדרך השואל לנדיב שסאריך בתחלה בשכחו מי שיבקש ממנו והוא אמרם ו"ל בענין סוריד הגשם שהחזכרה קדמה לשאלה ואמרו על זה הזכרה רצוי שאלה היא (תענית ד: ו) וברש ⁴ אמרו על דוד אית ארים וחכים למשאל ואית דלא חכים למשאל דחכים למשאל אחי סריק שעריה מחזור מאניה אפיה טבין ואזיל לגביה סאריה [א"ל] ארקא מה עכרא א"ל יאי תזכה ותשבט מן פירהא, מה תוריא עכרין א"ל יאיית זכה ותיכול מהטרהיהון, מה עזיזא עכרין א"ל יאיית תזכה ותשבט מן שמניהון, מה את בעי, אית עשרה דינרין תתגון לי א"ל אי את בעי עשרה דינרין קום וסיב, דלא חכים למשאל אחי מאניה צאין אפיה בישן אחי קמיה סאריה דארקא א"ל מה ארקא עכרא א"ל חלואי ותפיק מאי

(1) בכ"י ויחרגו. (2) בכ"י חגרת. (3) בכ"י בשבח ובתורתו. (4) ויקרא

רבה סוף פ"ה בהרבה שינויים.

דקיילתא, מה תוריא עבדין תשישין, מה עיזיא עבדין, כחישן, מה את בעי, אית
 לך עשרה דינרין תתנין לי א"ל זיל וקום במאי דאית לי גבך. דוד אריסא מבא
 הוה וחכים למשא"ל הוה שרי¹) בקילום השמים מספרים כבוד אל וגו' תורת ה' תמיסה
 וגו' א"ל מה את בעי א"ל שגיאות מי יבין א"ל שביק לך, גם מודים חשוך וכו'
 א"ל שביק לך. ואף על זו דרש²) למה דוד רומה לכותי הסחור על הפתחים אמ'
 מרי הב לי צבחר³) מיא למשתי' (ר"ל מעט מים דבר שאין בו חסרון כים).
 מששתה אמר יש כאן בצל קטן דלא ליוקון מיא, והבין ליה, משנתנו לו הב לי
 צבחר פיתא דלא לינסוב לכא, כך בקש דוד על השגנות ואמ' שגיאות מי יבין
 ואח"כ על הודונות ואח"כ וכו' ולכוונה זו ספר בשבחינו נגלה⁴) נפלאות מתורתו.
 ואמ' תחלה (ג) השמים מספרים כבוד אל ונראה לפרש בו שמענין כחינת
 בני אדם בהם יושג ויודע כבוד האל והנה הותר בשלום על מה שיוכן מאיזה ענין
 [30b] שאותו ענין שממנו יוכן הדבר יאמר עליו שהוא אמרו ואמאיני בעל מאמר כמו
 שא"ל נא בחסות (איוב יבז) כלום חקור בענינם והשיג זה ויספרו לך דני הים או שיה
 לארץ וגו' (שם). ובתלמוד ישתמשו בענין זה תמיד זאת אומרת וכן⁵) שמעינתו
 לתנחו ענני רהוו קא אמרו ניזיל ונשרי מיא בעמון ומואב כלומר שהכירו מצד
 שכוניהם⁶) כי שם ישפכו מימיהם. והוא שאמר שהספור הוא יום ביום ולילה ר"ל
 תמיד בלא הפסק ושאין ספור הענין באמירה ודבור (7) אין אמר ואין דברים
 בלי נשמע קולם רק מבחינת האדם בהם וכענייניהם ויביע כמו ידבר.
 וקצת חכמינו ביארו ענין הספור על השגתם והוא שהגלגלים חיים משכילים
 ומשיגים עובדים אדוניהם ומתללים שבח גדול ומתללים עצומים וזהו יום ליום
 כלום' בלא הפסק ושהדבור אינו בפה ובלשון אבל ציור שכלי והוא המתהלל
 האמתי כי הדיבור אינו רק ספור מה שיצוייר והציור הוא עצם המתהלל והשבת.
 וקצת חכמי' וזלתנו פירשו באמרו אין אומר ואין דברים כענין כל דבר לא יחד
 מן הסלך כלום' אין שום אומר ולא שום דבר אע"פ שיאמרו בחשאי הרבה מאד
 שלא ישמע קולם ואין לו המשך בחבור המקראות אלא אי"כ נפרש השמים
 מספרים כו' ואע"פ שאין זה מורגש אלינו, היכול שיודע מצד המחקר השכלי ואין
 שום דבר נעלם מן השכל שלא יבין ממנו קצת. ותודיע שכח פעולותיהם מתפשט
 בארץ והוא ענין (ה) בכל הארץ יצא קום ר"ל קו בנינם וזקצת תכל
 סליהם ר"ל ענייניהם ופעולותיהם וספר במעלות השמש וכפרט לחיותו פועל
 גדול בחרץ והוא אמרו לשמש שם אתל בהם כלום' שתקע אהל⁷) ביניהם

(1) שרי פי' התחיל, והמדפים שהוציא את מדרש רבה בראשונה לאור לא הבין את
 המלה וזכח בתחלה ששורר בקילום. (2) גם זה שם ויקר'ר. (3) כ"כ, וצ"ל
 ציבחר. (4) צ"ל ונלה. (5) תענית כה ע"א ע"ש בדים ופירוש רשביא שהובא
 בעין יעקב ר' ווילנא שם. (6) המלה מפורששת ואולי צריך לקרוא שביניהם ואמנם ברור
 שהמחבר ר"ל שהכירו מתנועת העננים או משכיבתם לאיזה רוח הם פונים. (7) כ"כ' אהלה.

ובאמצעותם ורמו על היותו באמצע שבקה כוכבי לכת והאחרים סביבו מפה ומפה כמלך בגדוד כמו שרמזה התורה ג"כ לדעת קצת במעשה המנורה¹ ואמ' (ו) והוא כחתן יוצא מחופתו ר"ל ביופיו וכבודו כן השמש יצא בשחר בזהרו והודו והכל שמחים לנגדו ונכספים לו כחתן. ויש שיש פועל עומד כלומ' יעשה [31a] פעולתו בזריוות כמו שהולך בשמחה ע"ד שהנבור הולך בשמחה לרוץ אורח בכרובה חזקה: (י) מקצה השמים יוצאו ר"ל מסורה ותקופתו ר"ל סבבו ער קצותם ר"ל צד המערב. ואין נסתר מתחתו ר"ל מחומו שלא יחממו ויעליתו² אע"פ שאינו בשוה לכל. וחכמי המחקר אמרו כי חום השמש בעולם כחום הלב בגוף ונמצא שאין נסתר מתועלתו. ואחר זה נעתק מאלו הענינים לספר בשבח התורה כלליה ופרטיה והוא אמרו דרך כלל (ח) תורת ה' תמימה ר"ל שלימה ואמ' משיבת נפש שבה תישרו³ האמונות ותישבו הדעות ור"ל משיבת נפש מדעות נפסדות לאמיתיות או ענינו ענין מנוחה כלומ' שתניה המעטל⁴ המבוכות והספקות. ואולי יסמך זה לענין המערכות שלא יטעה האדם ליחס ממשלה למערכות העניניות אם ככלל ואם בפרט כהראות מהם פעולות בארץ אבל שידע ויכיר כי כל פעולותיהם במצות האל ושליחותם כמו שנרמו כסודות התורה והוא אמרו תורת ה' תמימה. או אולי בא להודיע שעם היות פנות גדולות באמונה נודעות מצד המערכות דרך מחקר אין בכל זה עדין שלמות אמיתי באמונה והוא שיחס שלימות לתורה שבהאמנת הנכלל בה יאמן כל הצריך באמונה אם הדברים הנודעים מצד המחקר אם הנודעים דרך קבלה לכו כי עניני האמונה צריך שתהיה אמונתם על פי א' מד' (ב) עניינים והם המורגש והמפורסם והמקובל וכבר היו בזמנים הקדומים דעות רעות לא תאמינו רק המורגש והוא המושג בחוש והמפורסם והוא ענין הדברים המפורסמים במושכלות הראשונות בדברים שיאמר עליהם אמת ושקר או הדבר המוסכם דרך כלל בדברים שיאמר עליהם טוב ורע ככבוד אב ואם שהוא טוב והגזילות והחמסים שהם רע ומפני זה כפרו במציאות השם ובמציאות כל נפרד ובכל הגדרים הדתיים עוד מהם בקצת היישוב בכמה מקומות והפילוסוף מצד מחקרו הוסיף אומץ להאמין [31b] כל מה שימצאיהו הקש ומופת ויבא מזה להאמין קצת פנות התורה ויסודותיה החוקים כענין שאר דברים סועילים תועלת אמיתי באמונה נודעים סדרך המחקר אבל מ"ם לא תשלם אמונה האדם ער שבאה נחלת התורה והמקבלה קבל עליו עול מלכות שמים להאמין אחר כל זה מה שזיקקוהו דרכי הדת להאמין בו על צד שלם שלא יחסר דבר ותוא שייחס שלימות לתורה ואמ' תורת ה' תמימה. וכבר ביארנו אלו הענינים בהרחבה מספקת

(1) הדעה הזאת נמצא מבוארת היטב בספרו של פילון מי הוא יורש הענינים האלהיים (I, 504 M; § 221—226). (2) בכיו ויעלהו. (3) אולי צריך להגיה: תישנה או יתישרו. (4) ציל מן המבוכות (ועיין ישעי' יג). (5) ציל אחד מג' בירק ג' הוא מונה.

בחיבורנו הגדול בתלמוד במה שכתבנו מענייני האמונות ובפרק חלק ובפתיחת החבור החזק הרחבנו ג"כ בביאור אלו המקראות ונשיב ענינם הנה¹ בדרך קצרה להשלים דעתנו בביאור² המזמור והוא שאחר שספר בשבח התורה דרך כלל ויחס לתכליתה שלימות החל לדבר כפרטי התורה וחלק פרטיה לשני מינים הא' במצות השרשיות והב' במצות אשר תחתיהן וחלק עוד כל א' בשני המינים לב' חלקים. החלק הראשון מן המין הראשון הם המצוות המיוחדות ביסודות האמונה והם הנכללות בענין עדות ה' נא מנה. וחלק הב' מזה המין הוא ג"כ במצות המיוחדות ביסודות האמונה אבל שהם ממין אחר והם הנכללות בענין פקודי ה'. החלק הא' מן המין הב' הוא במצות אשר תחת היסודיות אבל שהם בדרך אחרת ונכללת כיראת ה'³) ונשוב לכאר פרטי החלקים. ואמ' על הא' עדות ה' נאמנה סחכיסת פתי ומלת עדות תפול בלשון בדבר שימצאו בו חלקי האפשר ויצטרך האדם לידע איזה מב' חלקי האפשר קרה בדבר ההוא ולא יודע בהיקש או כמות רק בעדות המעידים וגם אחר שהעידו לא יאמינו דבריהם מצד הכרעה שכל רק מצד עדותם וכן איפשר שיפול על עדותן צד מצדרי התכחשה ולא תהא עדותן נאמנה כ"ש שלא יתחכם הפתי בדבר שהעידו לו עליו אחר קבלו העדות יותר ממה שהתחכם עליו קודם שהעידו לו מעדות ה' הוא חלק המצוות השרשיות שלא התבררו כמות ושאלמלא [32^a] עדות המעיד היתה אמונת המכוון בהם אצלנו נופל תחת האיפשר אלא שקדות התורה הכריחתנו להאמין א' מחלקיו כחידוש העולם ותפנות הנמשכות אחריו ואמ' שהיא נאמנה ומחכיסת פתי והוא שאע"פ שלולא העדות כבר נפלה⁴ אמונת המכוון מהם אצלנו תחת האיפשר עם כל זה הגיעתנו החקירה באלו הענינים שמירת העדות מנפול עליו צד מצדרי התכחשה על אף כל מתנגד וכל מתפלסף וזהו ענין נאמנה והוא הדבר שיתחכם הפתי על העדות שזה אמנם צריך להכמות גדולות ולהתסדת השכל בעיון: וחלק הב' חנקרא (ט) פקודי ה' הוא חלק המצוות היסודיות אשר התיקש יחייב אמתתם והסופת יכריחם כמציאותרו ית' ואחרותו והסתלק כל גשמות סמנו ואמ' שהם ישרים ר"ל שאין סבוכה בענינם ואמונתם מוכרחת גם מצד העיון וקראם ישרים על צד כלתי התמוטטם ונמותם אנה ואנה, ומלת פקודים נגזרת מפקדון שהוא עומד צרור ומונה שלא לשלוט בו יד כלל כדי שימצא על מחונתו בכל עת שיבקש, כן אלו הענינים מונחים בגנוי השכל לא יפול בהם הספק בשום פנים וקראם משמים לב כי כל דבר הנודע בביורר בלא שום צד סבוכה יתענג בו היודעו הרבה: וחלק הג' והוא הראשון מן המין הב' הוא חלק המצוות הנותנות סדר והנהגה בין בני אדם כחוקר קצתם בקצתם והסנע חוק קצתם מקצתם וחיוב הנהגה כמות הסודות והחוקר מהפכן והוא חלק המצוות שהשכל מורה עליהם אמ' לא נכתבו.

(1) בכ"י הסת. (2) בכ"י ביאור. (3) אין כאן דבר על חלק הב' ממין הב'.

ונראה שחפר ע"י שגגת הסופר. (4) בכ"י נפלא.

ועל זאת אמ' שהיא ברה וזכה אין חשך בה ולא מכוכה יורה בה כל משכיל
 מאין טענה ומחלקת וכן קראה מאירת עיני מ מפני שזה החלק מביא לחלקים
 הנכבדים אשר הזכרנו שהם תכלית תכוונה. והחלק הב' מזה המין הוא הנכלל
 במלת יראה והוא חלק המצוות שאין הטעם שלהם ברור כאכילת חזיר ולבישת
 כלאים ודומיהם, ואלו המצוות יתקיימו מצד היראה כמקיים גזירת מלך [32^b] לא שיעזור
 שכל על זה וזלתי ליהידים נגדו להם טעמי מצוות. ויחס בענינה שהיא מהורה
 כלום' שעם העלם ענינה היא מטרת הנפש מכל הלאה ומונעתה מהיותה נמשכת
 אחר חקי המזותמים באילילים ומדותיהם המכוערות כאסרו כמעשה ארץ מצרים
 כמעשה ארץ כנען וגו' ולא תקיא אתכם הארץ (ויקרא יח) ואע"פ שלא ידע המחזיק
 בו את ענין ההתנהגות ומכתה מ"מ הוא מוציא עצמו בהתמידות¹ בענינה נקי מכל
 סיג ויבחק זה בהכירו החלואה והזוהמא הנמצאת בזולתו ולזאת חסכה עומדת
 לעד כמו שכל משכיל אחר שהוא מכיר שיועיל לו ואע"פ שנעלם ממנו עצם
 הדבר המועיל ומכת תועלתו. וכבר הרחבנו יותר באלו הביאורים במקום שהזכרנו
 ולא כתבנום תנה אלא דרך קצרה להמשיך הביאור. ואח"כ חתם בספור שבחיה
 דרך כלל כדרך הפתיחה ואמ' משפטי ה' אמת צדקו יחדו כלום'
 שבהכנת סתריה ישתוו הדעות המקובלות עם העיוניות והוא שקראם (י"א) נחמדים
 ומתוקים כלום' שאחר הבנתם יערב הכל עליו: ומפז רב פירושו חשוב
 שבחשובים כמו על כל רב ביתו (אסתר א). (י"ב) גם עבדך נזחר בהם כלום'
 אע"פ שאיני מן השלמים נזהר אני בכלם כי ידעתי כי יש לאדם בשמים ר"ל
 בחיותו שומר אותם הדברים שהזכרנו עקב רב ר"ל שכר גדול וטוב צפון.
 וכדי שלא יעכבתו בזה שאור שבקעים בקש מחילה על חטאיו בכל לב ובכל נפש
 בכל גדר החשובה ותנאיה ואמ' (י"ג) שגיאות מייבין. ונסתרות הם ג"כ
 כשגיאות כי שגגת טעשה ושגגת יריקה הכל בכלל שגיאת. (י"ד) גם מזדים ר"ל
 מזדונות והוא שם בפלם רש² ועושר אל תתן לי (משלי ה). ואז איתם
 כמו אחם והיו"ד תמורת הדגש ופירושו ואז אחיה תמים כלום' שתטה לבבי
 להשמר מכל זדון או פירושו מעונש הזדים השוך עבדך. ונקתי מששע רב
 דרך כלל ופשעים הם המרדים ולי נראה שרבו על [33^a] תקון חידוע ואחר כל זה
 התפלל לאל שיקבל תפלתו. והגיון לבי ר"ל שנסאר במחשבתי שלא אוכל
 להוציאן מפני³.)

מזמור כ

(ה) למנצח מזמור לדוד. זה המזמור חברו דוד להיות הלויים אומרים אותו
 עליו⁴ בכל עת שיצא למלחמה והוא ענין (כ) יענך ה' ביום צרה כלום' כשתהיה

(1) כן כתוב בבבלי ואולי צ"ל בהתמדה או בהתמידות. (2) במשלו כתוב ראש.

(3) המוסגר משובש בכ"י. (4) עליו פירושו בשבילו.

בצרה עם האויב, ישגבך כלום' יחזקך מלשון משגב והזכיר אלהי יעקב שסבכוהו צרות רבות וניצל מחם כענין העונה אותי ביום צרתי (בראש' לה) ושם אלהי יעקב כמו אלהי יעקב כי הוא ושכו אחר. (ג) ישלח עזרך מקדש ר"ל מחיל קדשו והוא נאמר כן על השמים או פירושו מבית המקדש כלום' ששם התפלה הנכונה כדרך מציון יסעך כי שם הארון שמתחלה היו נושאים אותו במלחמה ואח"כ הניחווה שם. (ד) יזכור כל מנחותיך גרא' שכצאתו למלחמה היה מצות להקריב עליו¹) קרבנות נדבה מנחות ועולות ומלת יד שנה כמו ירשן מלשון רשן [וכמו] ואקראך לך (ש"א כח טו) והענין יעמידה בחזקת דשנה ר"ל שיקבלה ברצון כקרבן מהודר. (ה) יתן לך כל בבך לצנח את אויביך. (ו) נרננה ה' בישועתך כלום' כשתמלא עצתך נרננה ר"ל נשיר ונשכח. ובשם אלהינו נדגול ר"ל נרים דגלינו ונמינו ואז נחלה פניו שימלא כל משאלותיך בכל דבר. ואמ' שיאמר כל א' מהם (ז) עתה ידעתי כי הושיע ה' משיחו ר"ל שמה' תשועתו ולא כדברי האומרים אין ישועתה לו במלחמה (מוסור ג') שחרי במתי מעט היה מפיל רבבות והוא ענין (ח) אלה ברכב ואלה בסוסים וגו' ונתעודד ר"ל נתחזק בו²) ונאמ' (ט) ה' הושיעה המלך ר"ל האל יעננו ביום קראנו:

מזמור כא

זה המזמור פירושו רז"ל נבואה לעתיד על מלך המשיח ואורך ימים עולם ועד ר"ל לעולמי עד כענין יחי המלך לעולם (מ"א א לא) והאויבים הנזכרים נאמרי' [33b] על חיל גוג ומגוג ועזריו ובאמת כל הדברים נמשכים בו יפה והנראה [כי על דוד עצמו נאמ' כשהוקמה] ³ מלכותו אחר מות שאול שעלה על פי ה' לחרון ומשחווהו שם אנשי יהודה למלך והתפלל במזמור זה שיכונן האל מלכותו ואמ' (כ) ה' בעוזך ישם מלך וכישועתך מה יגל מאד ומלת מה עם מלת מאד תוספת רבוי על רבוי ועין בעוזך נקראת בקסץ חמף. (ג) תאות לבו נתת לו עבר במקום עתיד או רומז למיתת אויביו אשר עכבו מלכותו וארשת כמו סכמא והלועזים נוהגים ללעזו כמו ביאור אישפלאמינט. ⁴ (ד) כי תקדמנו ברכות טוב ר"ל ברכות כל דבר טוב והקדום רומז [שמהר] ליענות קודם הקריאה כמו טרם יקראו ואני אענה (ישע' סח). (ה) ותשית לראשו עמרת פז כלום' שמאתך תכון ⁵ מלכותו בכבוד. ואמ' חיים שאל מסך ארך ימים בעולם הזה עולם ועד לעולם הבא או [שלא] ⁶ תפסק המלכה מזרעו ואם תשבת המלכה לפעמים

(1) עליו פירושו בשליו. (2) נ"ב ר' נתנאה ונתרומם [עליהם] וכן פי' רד"ק.

(3) המוסגר מטושטש בכ"י וכדומני שקריאתי נכונה: (4) בל"ם esplanament, מל"ד

(Erklärung) explanatio. (5) בכ"י יכון. (6) שלא חסר בכ"י.

למכת הקונש בוסני הגלות ושאר המקרים, כל שתשוב המלוכה אליו תשוב.
 (ו) גדול כבודו כלום' יגדל כבודו. (ז) כי תשית יהו ברכות לעד כלום' שיחברכו
 כל העמים ותחדהו כמו תשמחהו מן ויחד יתרו. ואת פניך כמו לפניך. (ח) כי
 המלך בומח בה' ולא בחיל ולא בכח וכן בומח בחמד עליון כדי שלא ימוט.
 (ט) תמצא ירך ריל תספיק ירך לכל אויביך ולא אצטרך לעזר אחרים וקרא אויבו
 אויבי האל, ימינך תמצא שונאיך הוא ענין מציאה ממש כלום' שלא יוכלו
 לברוח (י) תשיתמו כתנור אש ויהיו הם כרמיון העצים והקש. לעת פניך
 ריל לעת כעסך כמו פני ח' חלקם (איכה ד) ולא שיהיו הם כתנור אש לכלות
 האחרים אבל שיהיו כאלו הם בתוך תנור אש וכמוהו כאש תבער יער (מזמור
 פג) או פירושו כמו כתנור ומצינו כחצות כמו כחצות (שמות יד). ויבלעם
 כמו ישחיתם: (יא) פרימו שלא יהא להם שום זכר. (יב) כי נטו עליך רעה כמו
 לרעה¹ כלום' נטו אחר האויבים עליך לרעה ואמ' עליך כי הנלחם עם דוד
 כנלחם עם האל וכמוהו כחצותם על ח' (במדבר כו ט). חשבו מזמרה כל
 יוכלו והוא להעבירני מן המלכות. (יג) כי תשתימו שכס כלום' כי אחת תשים
 אותם חלק אחד לפניך ותכונן קשתותיך [34a] במיתריך ריל הציך לירות על פניהם
 וקרא החצים הנח מיתרים להיות האדם מכונן אותם על יתר כמו שהתבאר למעלה
 בפסוק כוננו חצם על יתר (מזמור יא) או פירושו במיתריך תכונן הציך
 לירות על פניהם. (יד) רומח ח' בעזך על האויבים ואז נשירה ונוסרה גבורתך
 כמו על גבורתך או פירושו שאספר גבורתך.

מזמור כב

(ה) למנצח על אילת השחר. יש מפרשים שהוא שם לאחד מכלי הניגון
 קולו ערב מאד מתחיל נמוך והקול עולה מעט מעט כחוספת האור אחר השחר
 מעט מעט, ורבותי אמרו לכוכב השחר אילתא² וכן הלועזות לועזין אותו אישטילא
 מטינל³. וי"ם אותו על כנסת ישראל וקראה אילת כמו שהמשילם בשיר השירים
 בצבאות או באילות השדה וכן שקראה שם הנשקפה כמו שחר (ו י). וכוונת
 המזמור קצת רכות' ע"ה פירשוהו נבואה על אמתר ועל ישראל שהיו כאותו זמן
 בגלות בכל וי"ם אותו על דוד עצמו בעודנו בורח מפני אויביו או איפשר שאמרו
 בחלחמו עם פלשתים וישכי בנוב חשב לחכות את דוד ויעזור לו אבישי ונאמ'
 שם אז נשבעו אנשי דוד לאמור לא תצא עוד אהנו למלחמה (שיב כא) נראה
 שהיה אז בפחד כמכנה גדולה כפשע בינו וכין הסות ואז אמר זה המזמור. ועקר
 הדברים שהוא נאמ' בנבואה על זה הגלות הארוך ואמ' לשון יחיד על חכם שהוא

(1) פירושו רחוק, עיין בראשי' למ כא וישע' סו יב ודה"א כ"א י. (2) ירושלמי

ברכות פ"א ה"א. (3) בל"ם estella matinal. מלשון רומי stella matutina.

כאיש א' בגלות ותחת חיותם אילת השחר הם בו כחשכה גדולה. ואתה המשיך ענין המסור לכל ענין שתמצא אלא שבכלל הוא נמשך יותר יפה לכל זה הגלות ואמ' על זה (כ) אלי אלי למה עזבתני כפל הלשון כדרך הצועקים ענני ח' ענני ולמה עזבתני שאני כנעוב ונשלח בגלות. ואמ' רחוק מישועתי רמוז על אורך זמן¹) ודברי שאנתי ר"ל תפלתי רחוקה מישועתי כלום שאין תפלתי נשמעת והוא אמרו (ג) אלהי אקרא יומם ולא תענה וכן לילה ולא דומית לי מצעוק בתפלת לפניך ואין עונה ויומם ולילה כלום בכל עת. ואמ' (34b) אחיכ (ד) ואתה קדוש יושב כלום ואתה שאתה קדוש יושב ר"ל קיים ונצחי ושאתה תחלות ישראל שמתלך בניהם חסיד יום ליום, הנה או כמה פעמים שבמחו כך אבותינו²) בצר להם (ה) ותפלטו וזעקו ונמלטו בתפלתם וכן בטחו ולא בושו לשוב מבטחונם ריקם ואנו עם כוזב ושמוי (ישעי' סב כב) נקלה בעיניהם מושקע בצרות חזמן עד שאני (ו) כתולעת ולא איש הרפת אדם ר"ל חירוף לכלם ובזוי עם ר"ל בזוי מכל עם עד (ח) שכל רואי³) ילעיגו לי ויפטירו ר"ל יפתחו בשפתם דברי לעג ולצון, ויפטירו מלשון פוטר מים (משלי יז יד) ויניקו ראש דרך בזוי. ואמ' (ט) גול אל ח'. וגול יא שהוא תואר ר"ל מי שמגלגל דרכיו ושאלותיו ותפלותיו אל ח' והוא כמו ומעוז לתום דרך ח' (משלי י כט) שפירושו לחם דרך, לחם חום (שיא כא ז). או הוא מקור כלום מי שדרכו לגול דרכיו אל ח' ולחשליך יתכו עליו יפלתו ויצילתו כי הפך בו ואחר שכן ואני מהם איך יתארך גלותי כל כך והלא אתה (י) [גוחי⁴] ר"ל מוציא וממשיכי מבטן ר"ל מיום חוסרי כלום שמימי קדם היתה השגחתך עלי ומכתיחי כמו מבטחיו על שרדי אמי גיכ ענינו מוסן הקדום. וכן (יא) השלכתי סרחם מבטן אמי אלי אתה ואחר שכן (יב) [אל⁵] תרחק מסנו כי צרתנו קרובה לרחוק ואין עוזר וזלתך שנשמך עליו. והנה (יג) מכבדני פדים רבים ואבירי בשן כתרונני ר"ל תקיפוני ואבירי בשן פירושו הפדים התקיפים שבכשן וכבשן הית מרעה שמן ידוע בארץ ישראל שהמקנה⁶) הרועה שם דשן ושמן וחזק וכל זה דרך משל לתוקף האויבים. (יד) פצו עלי פיהם ואריה הוא משל למלך גדול טורף אותם ושואג ושאתה הארי היא אחר שטרף לשמחה ולגאות. ומרוב פחדם המומלת עלי (טו) נשפכתי כמים ר"ל כאלו נמס כל גופי והתפרדו כל עצמותי מקשריהם⁷) זה מזה ולכי כדונג נמס בתוך מעי וכל האברים הפנימיים יקראו מעים. (טז) יבש כחרש כחי לחות האדם יקרא כחו (35a) כי הוא תמסיד חיותו. ולשוני מודבק מלקוחי ר"ל בשני צדי החיך תעליון

(1) ככ"י, זמן כלום מברי שאנתי ור"ל תפלתי רחוקה מישועתי וגו' וזה נראה פ"ס.

(2) ככ"י אבותי. (3) ככ"י רואיו. (4) גוחי חסר בכ"י. (5) אל חסר

ככ"י. (6) ככ"י שהמקנה. (7) ככ"י מקשי' הם והגתתיו ע"פ פי' רד"ק.

והתחתון ונקראו שני הצדדין מלקוחי' כי הם תלוקחים המאכל בעת העיסה והלועזין לעזוי' מענין בויד קאיישיש או מלשון חנכים⁽¹⁾ ייניבש⁽²⁾ ומלקוחי' כמו במלקוחי' עיד ולשונם להכם דבקה (איוב כט) ולי גראי' מלקוחי' כמו מלקוחים ע"ד וקרע לו חלוני (ירם' כב יד) וחמר בית והוא כלי הצבת הנקרא מינלאש⁽³⁾ כלום' כאלו מודבק ונאחו במלקחים שלא יוכל לענות לחירופיהם. ולעפר מות תשפתני כלום' באחי' ביניהם ער שקרי מות אין עוד לעשות לי רק לשפתני ולשימני בקבר. (יח) כי סבבוני כלבים עדת מרעים הקיפוני כארי ידי ורגלי' כמו שהארי מקיץ בזנבו ועושה עגולה וכל חיה שתראה אותה עגולה לא תצא מסקומה מסורא האריה ומפחדו ויאספו ידיהם ורגליהם וימצא האריה טרפו אחר עגולתו כן אנחנו בתוך העגולה לא נוכל לצאת ממנה אבל אוספים ידינו ורגלינו בפניהם. (יח) אספר כל עצמותי י"ם כמו' (עצמותי כלום' כשאני מספר עצמותי ומענותי לגדוליהם כמו שיעשו לי טן הכוונות. הם ה' יביטו יראו בי מלשון אל תראוני שאני שחרחרת (שה"ש א) כלום' שאינם מיסרים אותם כלל. וי"ם עצמותי מטש ואספר כמו אספור כלום' כל כך אני כחוש בגלות שאוכל לספור כל עצמותי אחת אחת והאויבים יביטו בכחישותי ויבזוני ואמ' (ט) יחלקו בגדי להם כלום' שיבזו ממנו הסיד ואפילו בגדינו ועל לבושינו ידו גורל כלום' שיחלקו ביניהם יחאזח שלי וזה שלי. (כ) ואתה ה' אל תתאפק בצרות אלו ואל תרחק מלגאלנו ואחר שאתה ה' כחנו ואילותינו חוששת לעזרתנו. (כא) הצילת סחרב הגלות נפשי זמיד כלב יחידתי (כג) והושיעני ספי אריה ומקרני רמים שלא ינחוני עניתיני ר"ל תקנני. וכל אלו השמות ר"ל כלב ואריה ורמים הם משל למלכיהם ותקיפיהם וראם הוא בהטת מדברית חזקה מאד⁽⁴⁾. ואמ' (כג) אספרה וגו' כלום' כשתוציאני מזה הגלות אספרה שמך לאחי כלום' שכל א' [352] סמנו יספר עם חבריו מהלליך ומקשיך וגבורותיך. או פירושו לאחינו עשרת חשבמים בצרות הגלות כמנו. או פי' לכל האמות עד שכראותם פליאוחיך יהפכו כלם שכס א' לעברך בלב שלם וקראם אחים על שם סופם. (כל) יראי ה' הלילותו לרוב הנמים שיעשה. יגורו ממני כלו' לבחתי שוב עוד ללכת כנתיב חמאים. (כה) כי לא בזה וכו' אבל נעתר לתפלתם וענות עני לדעתי כמו לצעקת עני מלשון וענית ואמרת (דברים כו ה). (כו) מאתך תהלתי כלום' אתה עשית עלי בכרי שאהללך. נדרי שנדרתי בגלות אשלם עתה נגד חכל. (כז) יאכלו ענזים כו' ר"ל ישראל כלום' שיושפעו מכל טוב. ואמ' יחי לבבכם

(1) אולי צ"ל חניכים (חולין קג:) (2) בלי"ם ייניבש gengivas ובל"צ gencive (Zahnfleisch) קאיישיש הוא לי רבים מן (Wange) cais, בויד נ"ל שהוא bocca והוא הלל הפה ומה נוצר la bouche (הפה). (3) tenalhas, ובל"צ tenailles. (4) כמו עצמותי צ"ל עצמותי מלח"כ ישעי' מא כא. (6) נ"ב לגבהם קראם רמים.

ל ער מלשון ותחי רוח יעקב כלום' תשוב לכם כחכם ומעלתכם כנאולה ולא תפסק עוד (כה) וכל אפסי ארץ יזכרו שכלותם⁽¹⁾ ויראו עתה הפליאות וישבו אל ה' כמאמ' או אָהֶפּוּךְ אֵל (כל) עמים שפה כרורה לקרוא כלם בשם ה' (צפני' ג ט) והוא גיכ כענין וישתחוו לפניך כל משפחות גוים⁽²⁾ ויכירו אז (כט) כי ה' המלוכה ויהיה אז מושל בגוים כמאמ' והיה ה' למלך על כל הארץ וסוף הדבר יהיה ה' אחד ושמו א' כלום' ושלא יפול בו סבוכה וסחלקת זה בכה וזה בכה. ואמ' אחיכ שישבו אליו ויושפעו ממוכו והוא אמרו (ל) אכלו וכו' והוא עבר במקום עתיד כלום' יאכלו כל דשני ארץ ר"ל הגוים שהיו דשנים ורעננים והיו חושבים כי הכל מדרך הצלחתם, עתה באכלם ישתחוו לאל וידו כי מאתו הוא לחם ויכרעו לפניו להושיע נפשותם אותם שהיו בכלל יורדי עפר ר"ל שאול התתית. ונפשו לא היה ר"ל ואשר נפשו לא היה ר"ל אותם שנפשם לא היתה בצרור החיים אבל (ה) הזרע שיעבדנו ר"ל העובד אותו מימי קדם ר"ל זרע ישראל הוא יסופר ויקרא אל ה' לדור ר"ל לעולם ר"ל שאע"פ שישבו כלם לאל מים זרע ישראל קודם⁽³⁾ עבין כלם להקרא עם ה' והוא ענין מסדר התפלות בתפלות ר"ה ויהיכ ובכן תן פחדך וכו' ויעשו כלם אגודה אחת וכו' ויאמ' אחיכ ובכן תן כבוד לעמך כלום' (עס)⁽⁴⁾ כל זה שיהיו כלם לאגודה אחת [362] יהיה כבוד לעמך וכן אף מעמנו יתחדו מהם החשובים והצדיקים או (על) הכל. (לג) ונולד כמו יולד וכן תרגום דעתיד למילד. ויגידו שצדקתו ונפלאותיו לעם נולד כי עשה ר"ל (אל) לבניהם אחרים וכו' עשה כמו כאשר עשה ר"ל יספרו לחם הנסים כמו שעשאם ית' שמו וית' זכרו. וי"ם ענין המזמור על הנפש וקראה אילת השחר להיות שכלת הולך ואור כאור שחר הולך ומוסיף עד נכון היום וקרא⁽⁵⁾ סקצת דברים יתבארו ברוחק אלא שאין לפרשם כי הם מחמשיך חמשל כמו שכתבנו במקצת חיבורינו.

מזמור כג

מזמור לדוד. כונת המזמור י"ם בו שהוא אמרו על עצמו כשניצל מצרותיו ונחל ה' את יהודה חלקו ונחל המלכות בשופי וגם כי אלך בגיא צלמות פירושו כי שאעפ"י שהיו לו בכל זמן מלחמות וצרות לא היה ירא מהם. ויש לפרשו נבואה עתידה על מלך המשיח בצאת ישראל מן הגלות הזה הארוך והוא שנמשך למזמור שלמעלה חיסנו. ואף רבו נחלקו בו לפרשו בשני פנים הללו⁽⁶⁾. ואמ' תחלה (ה) ה' רועי, ע"ד צאן מרעיתי אדם אתם (יחוק' לד לא), ור"ל מנחיני

(1) בכ"י שכלוהיכום. (2) בכ"י עמים. (3) בכ"י מודם. (4) עם חסר בכ"י ותוספתיו. (5) וקרא. חלשון אינו מדויק וטולי צריך לחניה וחרי סקצת. (6) מ' שו"ט ס' י' יו.

ואחר שהוא מנהיגי ומשגיח כי לא אחסר דבר. ואמ' (ג) כנאות דשא וגו' שאחר שהמשיל האל לרועה והקם לצאן הזכיר דרך לרועה הטוב שמתור לתקוע אהליו במקום מרעה דשן ושמן ומלא דשאים ירעה את הצאן בכקר וכערב אבל בצהרים ירביצם בתוך האהל כאמרו איכה תרביץ בצהרים (שח"ש א) ונאות נגור מנוה ואהלי הרועים יקראו נאות רועים ונאות מדבר וכן כשרוצה הרועה הטוב להשקות את צאנו מנהלם על מי מנוחות ר"ל מים הולכים לאט ולא במים שוטפים שלא יצמער המקנה ולא יפחד לבוא השמץ וע"ד זה המשל אמר על כל הקם כנאות דשא ירביצני על מי מנוחות יתלני וכן (ג) ישובב מענין כשוכה ונחת (ישע' ל טו) כלום' יתלני לאמי וכפי כח השכל. ומעגלי צדק ר"ל דרך ישר כי הצדק והיושר ענין א' וכאשר יפול לשון יושר לפעמים על יושר הדרך כמו ביושר הנהגה כאמרו דרך ישר (משלי יד יב) [36b] והעקוב למישור (ישע' מד) ישרו בערבה (שם ג) והדורים אישר (שם סב ב) כן הצדק והוא כאלו אמר במעגלי יושר ר"ל במעברים ישרים והוא ג"כ דרך שלא ינהיג הצאן בהרים ובגבעות ואמ' למען שמו כלום' לא שאני ראוי לכך. (ד) וגם כי אלך בגיא צלמות ר"ל מקום הסכנות חגולות שהם לרוב הצרה דומה בלשון לחשך וצלמות. לא אירא שלא אנצל ממנה כי ידעתי כי אתה עמדי והמשל שאף אם לפעמים תבא¹) גזרה מדרך המערכת לא אירא ממנה. ואמ' שבטך כדרך הרועה שסנהיג את צאנו במקל וישען על המקל לכן הוא קראו שבט ומשען ואמר שהנהגתו ית' והשגחתו ינחמוהו ויבטיחוהו בתוך צרותיו. ופירש עתה משליו ואמר (ו) תערוך לפני שולחן והוא משל נאות הרשא כלום' שהצליחו בעושר וכבוד ומלכות כנגד הצוררים ר"ל על אף האויבים. ודשנת בשמן ראשי ר"ל מלשון דשן ושמן וכוס ר"ל מלאה ושבעה והכל משל לתכלית הצלחת הגוף והממון ושאר הצלחות העולם שהוא השלימות הראשונה. ותפול ר"ל על הכוס דרך הפלגה כדרך הנאמ' בהפכו איתת רזון ועומה (מיכה ו י) ורמו אחיכ להצלחת הנפש והתחיל בשלימות המדות והוא אמרו (י) אך טוב וחסד כלל כל המדות הטובות ירדפוני כל ימי חיי ולא אמ' שהוא ירדפם אבל שיהיה כ"כ מוכן להם וחפץ בהם שהדבר דומה כאלו המדות הטובות נגררות אחריו ורודפות אותו וכבר ביארנו כמוהו להיפך יין ידליקם (ישע' ה יא) ואח"כ רמו על ההצלחה האמתית והיא שלמות השכל ושבת' בבית ה' לארץ ימים ר"ל ואנוח מלשון כשוכה ונחת או הוא לשון שיבה ממש שישוכ העם למקום הקדוש ר"ל ירושלים ושם יעמד לאורך ימים ר"ל כל ימי קצב העולם.

(1) בכ"י יבא.